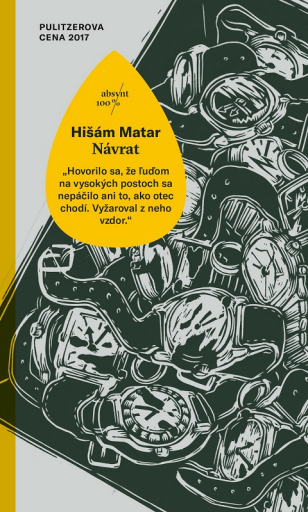

PULITZEROVA
CENA 2017

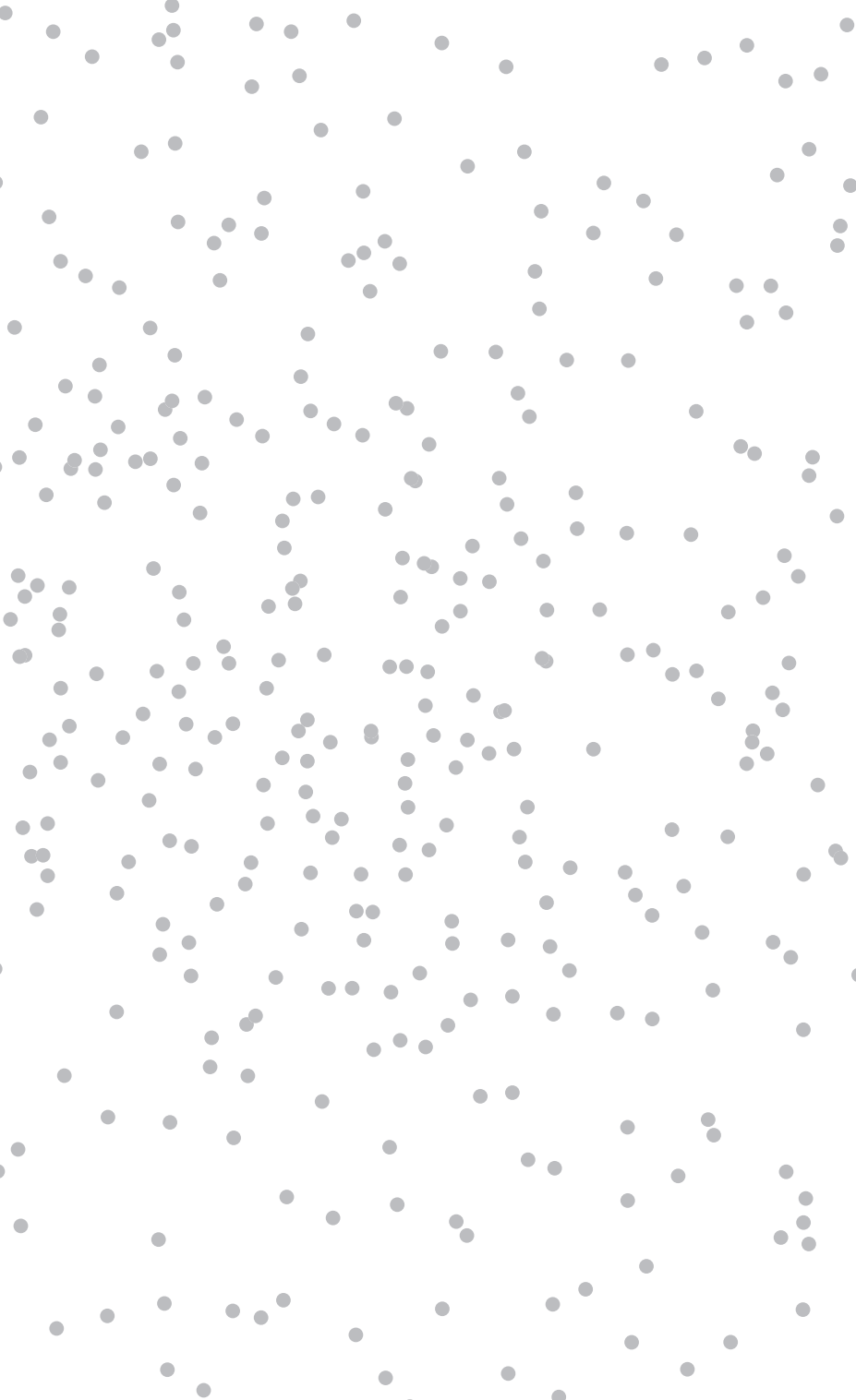
absynt
100%

Hišám Matar Návrat

„Hovorilo sa, že ľudom
na vysokých postoch sa
nepáčilo ani to, ako otec
chodí. Vyžiaroval z neho
vzдор.“

absynt

Preklad: Milan Kopecký

Hišám Matar: Návrat

Otcovia, synovia a krajina medzi nimi

Copyright © Hisham Matar 2016

All Rights Reserved

Translation © Milan Kopecký

Cover Art © Tomáš Klepoch

Graphic Design © Pavlína Morháčová

ISBN 978-80-8203-018-4

Publikáciu z verejných zdrojov podporil

Fond na podporu umenia

u. fond
na podporu
umenia

I. Padacie dvere

Skoré ráno, marec 2012. Sedím s matkou a manželkou Dianou na jednom z radov sedadiel priskrutkovaných k dlažbe v odletovej hale Káhirskeho medzinárodného letiska. Hlas z reproduktora oznámil, že let číslo 835 do Bengázi vyštartuje načas. Podchvíľou sme si s matkou vymieňali úzkostné pohľady. Aj Diana sa tvárila ustarane. Chytila ma za ruku a usmiala sa. Mal by som vstať a ísť sa poprechádzať, hovoril som si v duchu, no telo som mal ako z olova. Vari prvý raz v živote som bol schopný zotrvať v úplnej nehybnosti.

Terminál bol takmer prázdny. Len oproti nám sedel jediný muž. Mal nadváhu, vyzeral unavený, hádal by som mu čosi vyše päťdesiat. Z jeho držania tela – mierne náklon doľava, ruky zopäté na kolenách – vyžarovala rezignácia. Bol z Egypta alebo z Líbye? Bol na návšteve v susednej krajine alebo sa po revolúcii vracal domov? Bol Kaddáfího stúpencom alebo odporcom? Možno bol jedným z nerozhodnutých, ktorí si svoje názory nechávali pre seba.

Znovu zaznel hlas z reproduktora. Prišiel čas nastupovať. Ocitol som sa na konci radu, Diana stála vedľa mňa. Niekoľkokrát ma vzala na návštevu do svojho rodného mesta na severe Kalifornie. Poznal som rastliny, odtiene svetla a vzdialenosti končín, kde vyrastala. Teraz som ju do svojho rodiska vzal konečne aj ja. Zbalila si hasselblad a leicu, dva svoje najobľúbenejšie fotoaparáty, a sto filmov. Diana pri práci dbá na dôslednosť. Keď sa do niečoho

pustí, nedá si pokoj, kým nepríde na koniec. Tešil som sa z toho, no zároveň ma to znepokojovalo. Nechcel som Líbyi dať viac, než mi už vzala.

Matka sa prechádzala popri oknách s výhľadom na prístávaciu plochu, rozprávala do telefónu. Ľudia – prevažne muži – prúdili do terminálu. S Dianou sme odrazu stáli na čele dlhého radu. Klukatil sa za nami ako rieka. Zastváril som sa, že som na niečo zabudol, a odtiahol ju nabok. Znenazdajky ma totiž premkol pocit, že vracat' sa po toľkých rokoch nebol až taký dobrý nápad. Moja rodina odišla v sedemdesiatom deviatom, pred tridsiatimi tromi rokmi. To bola priepasť, ktorá oddeľovala dospelého muža od osemročného chlapca. Lietadlom som sa ju práve chystal prekonať. Také cesty nebývajú najrozumnejšie. Mohlo by sa stať, že by som počas nej prišiel o schopnosť, ktorú som si tak dlho pestoval: žiť ďaleko od ľudí a miest, ktoré mám rád. Josif Brodskij mal pravdu. Aj Nabokov a Conrad. Umelci, ktorí sa nikdy nevrátili. Všetci sa, každý po svojom, pokúsili vyliečiť z túžby po otčine. Čo necháte za sebou, rozpustí sa. Keď sa vrátite, zistíte, že to, čo ste tak milovali, vám ukradli alebo znesvätili. Lenže aj Dmitrij Šostakovič a Boris Pasternak a Nadžib Mahfúz mali pravdu: nikdy neopusti otčinu. Ak odídeš, prerušíš spojenie s prameňom. Budeš ako kmeň mŕtveho stromu, tvrdý a dutý.

Čo robiť, keď nemôžete ani odísť, ani sa vrátiť?

V októbri 2011 som uvažoval, že sa do Líbye nikdy nevrátim. Bol som v New Yorku, kráčal som po Broadwayi, vzduch bol studený a svieži, keď mi táto možnosť prišla na um. Zdala sa mi dokonalá, myšlienka, ktorá sa mi zrodila v hlave sama od seba. Ako v mladíckych chvíľach opitosti som si pripadal odvážny a neporaziteľný.

Do New Yorku som pricestoval pred mesiacom na pozvanie Barnard College, aby som prednášal o románoch

tematizujúcich exil a odcudzenie. Bol som s mestom spojený už dlhšie. Rodičia sa prisťahovali na Manhattan roku 1970, keď otca vymenovali za prvého tajomníka líbyjskej misie pri Organizácii spojených národov. Tri roky nato sme sa vrátili do Tripolisu. Odvtedy som bol v New Yorku štyri, možno päťkrát, vždy iba na chvíľu. Hoci som sa teda vrátil do rodného mesta, takmer vôbec som ho nepoznával.

Za tridsaťšesť rokov od nášho odchodu z Líbye sme si s rodinou vybudovali vzťah k niekoľkým náhradným mestám: k Nairobi, kam sme utiekli z Líbye v sedemdesiatom deviatom a kam si ešte aj teraz občas zájdeme; ku Káhire, kam sme sa hneď nasledujúci rok uchýlili do vyhnanstva na dobu neurčitú; k Rímu, kam chodievame na dovolenky; k Londýnu, kam som sa v pätnástich vydal študovať a posledných dvadsaťdeväť rokov sa tam urputne snažím zarábať si na živobytie; k Parížu, kam som sa, unavený a znechutený z Londýna, presťahoval po tridsiatke a zaprisahal sa, že do Anglicka už nevkročím, no o dva roky som bol nazad. Vo všetkých týchto mestách som si predstavoval, ako raz budem bývať v pokoji na odľahlom ostrove Manhattan. Predstavoval som si, ako mi nový známy niekde na večierku alebo v kaviarni, alebo v šatni po dlhom pobyte v bazéne položí tú otrepanú otázku: „Odkiaľ si?“ a ja, v pohode, nenútene a bez zvyčajnej úzkosti odpoviem: „Z New Yorku.“ V týchto fantáziách som sa tešil najmä z toho, že táto odpoveď by bola pravdivá aj nepravdivá zároveň, ako čarovný trik.

Na Manhattan som sa napokon presťahoval v štyridsiatke, keď Líbyu zmietala občianska vojna, konkrétne prvého septembra. Bol to ten istý deň, keď v šesťdesiatom deviatom mladý kapitán Mu'ammar Kaddáfí zvrhol kráľa Idrísa a viaceré dôležité okolnosti môjho života – kde bývam, aký jazyk používam a akým jazykom píšem tieto

riadky – sa dali do pohybu. Naozaj ťažko uveriť, že do môjho osudu nezasiahli dakde na nebesiach.

V politických dejinách Líbye sú osemdesiate roky čiernym obdobím. Kritikov režimu vešali na verejných priestranstvách a športových štadiónoch. Prenasledovali disidentov, ktorí utiekli z krajiny – niektorých uniesli alebo zavraždili. V osemdesiatych rokoch sa v Líbyi zároveň zrodil aj prvý ozbrojený a zaniatený odboj proti diktatúre. Môj otec bol jedným z čelných predstaviteľov opozície. Patril k organizácii, ktorá mala výcvikový tábor v Čade, južne od líbyjských hraníc, s niekoľkými podzemnými bunkami ukrytými v krajine. Otcova kariéra v armáde, pôsobenie v diplomacii a súkromné prostriedky, ktoré dokázal získať v sedemdesiatych rokoch ako úspešný podnikateľ – na Blízky východ importoval všetko možné, od vozidiel Mitsubishi po tenisky Converse –, z neho urobili nebezpečného nepriateľa. Diktatúra sa ho pokúšala podplatiť, pokúšali sa ho zastrašiť. Pamätám si, ako som s ním raz popoludní sedel v našom káhirskom byte, mal som desať, jedenásť rokov, na pleciach ťarcha jeho ruky. Oproti mne sedel na stoličke jeden z mužov, ktorých som prezýval „Strýkovia“ – netuším ako, ale vedel som, že sú to jeho spojenci alebo nasledovníci. Zaznelo slovo „kompromis“ a otec povedal: „So zločincami sa nemienim baviť.“

Vždy keď sme boli v Európe, nosil pri sebe zbraň. Predtým ako nasadol do auta, povedal nám, aby sme sa postavili obďaleč. Kľakol si a skontroloval podvozok, potom si rukami zaclonil oči a cez sklo nazrel dovnútra, či tam nie je niečo nastrožené. Ľudia ako on sa stávali obeťmi atentátov na vlakových staniách i v kaviarňach, vybuchovali im autá. V osemdesiatych rokoch, keď som ešte býval v Káhire, dočítal som sa v novinách, že zomrel renomovaný líbyjský ekonóm. Práve vystupoval z vlaku na rímskej

Stazione Termini, keď mu neznámy človek priložil hlavu k hrudi a stlačil spúšť. Na fotografii vedľa článku bol mŕtvy zakrytý novinami, zrejme vydaním z toho dňa, ktoré sa mu končili pri členkoch, takže bolo vidieť špičky jeho naleštených kožených topánok. Inokedy zasa noviny priniesli správu o tom, že v Grécku zastrelili líbyjského študenta. Sedel na terase kaviarne na námestí Monastiraki v Aténach. Na ceste zastal skúter, muž sediaci za vodičom namieril na študenta zbraň a niekoľkokrát vystrelil. V Londýne zabili líbyjského redaktora BBC. V apríli 1984 sa na Námestí svätého Jakuba konala demonštrácia pred líbyjským veľvyslanectvom. Jeden zo zamestnancov veľvyslanectva otvoril okno na prvom podlaží a pokropil protestujúcich sprškou z automatickej zbrane. Zomrela policajtká Yvonne Fletcherová a zranených bolo jedenásť líbyjských demonštrantov, niekoľkí z nich veľmi ťažko.

Kaddáfího ťaženie proti kritikom v exile – oznámil to Músá Kúsá, šéf spravodajskej služby, na verejnom zhromaždení v osemdesiatych rokoch –, pribralo medzi svoje ciele aj rodinných príslušníkov disidentov. Môj jediný súrodenec, brat Zijád, mal pätnásť, keď ho naši poslali do internátnej školy do Švajčiarska. Po niekoľkých týždňoch, v polovici semestra, sa vrátil do Káhiry. Všetci sme ho išli vyzdvihnúť na letisko. Keď sa vynoril z davu prúdiaceho do priletovej haly, bol bledší, ako som si ho pamätal. Pár dní predtým som videl, ako mama niekoľkokrát kamsi telefonuje a trasú sa jej prsty, keď vytáča číslo. Švajčiarska škola bola mimo civilizácie, vysoko v Alpách. Do najbližšej dediny sa dalo dostať iba lanovou dráhou, ktorá premávala len niekoľko hodín okolo poludnia. Zijád si všimol, že pred hlavnou bránou školy dva dni v kuse parkuje auto. Sedeli v ňom štyria muži. Mali dlhé vlasy, typický znak členov Kaddáfího Revolučných výborov. Raz neskoro v noci Zijádovi oznámili, že mu niekto volá na

školskú pevnú linku. V slúchadle sa ozval mužský hlas: „Som priateľ tvojho otca. Musíš urobiť presne, čo ti poviem. Musíš ihneď odísť a nasadnúť na prvý vlak do Bazileja.“

„Prečo? Čo sa stalo?“ spýtal sa Zijád.

„To ti teraz nemôžem povedať. Musíš sa poponáhľať. Choď prvým vlakom do Bazileja. Budem tam a všetko ti vysvetlím.“

„Veď je noc,“ namietol Zijád.

Viac mu nevysvetlil. Iba zopakoval: „Choď prvým vlakom do Bazileja.“

Muž potom zavolať mame, a tá zatelefonovala do školy. Povedala Zijádovi, že musí ihneď odísť zo školy, a vysvetlila mu, čo má urobiť.

Brat zobudil svojho obľúbeného učiteľa, mladého absolventa Cambridgea, ktorý si zrejme myslel, že by mohla byť celkom zábava učiť v Alpách anglickú literatúru a cez prestávky si hocikedy odskočiť na svah.

„Prepáčte, otec ide na operáciu a chcel by ma pred ňou ešte vidieť. Musím odcestovať prvým vlakom do Bazileja. Odviezli by ste ma, prosím, na stanicu?“

Keď učiteľ zatelefonoval mame, potvrdila Zijádovi výhovorku. Museli zobudiť riaditeľa. Aj on zatelefonoval mame, a keď sa dozvedel to isté, nazrel do cestovného poriadku železníc. Najbližší vlak do Bazileja odchádzal o štyridsať minút. Ak sa poponáhľajú, mohli by ho stihnúť.

Museli prejsť popri zaparkovanom aute, inak sa nedalo. Keď ich míňali, Zijád sa zohol, akože sa mu rozviazala šnúrka. Učiteľ pomaly schádzal krivolakou horskou cestou. O niekoľko minút im do spätných zrkadiel zasvietili reflektory auta. Keď učiteľ povedal: „Myslím, že nás sledujú“, Zijád sa tváril, že nič nepočul.

Na stanici brat vbehol do haly a ukryl sa na záchoch. S hrmotom dorazil vlak. Zijád počkal, až kým úplne

zastane, dal cestujúcim niekoľko sekúnd, aby vystúpili a nastúpili, potom sa rozbehol a naskočil do vlaku. Dvere sa zavreli a vlak sa dal do pohybu. Zijád si bol istý, že im ušiel, no vtedy sa štyria muži zjavili vo dverách a kráčali uličkou priamo k nemu. Zbadali ho. Jeden z nich sa na brata usmial. Išli za ním z vozňa do vozňa, jeden z nich sa mu prihovril: „Kamarát, myslíš si o sebe, že si chlap? Tak poď sem a dokáž nám to.“ Vpredu vlaku našiel Zijád sprievodcu, ktorý sa zhováral s vlakvedúcim.

„Tí muži ma prenasledujú,“ povedal im Zijád hlasom, ktorý sa akiste chvel strachom, lebo sprievodca mu uveril a usadil ho vedľa seba. Keď to muži videli, stiahli sa do druhého vozňa. Pri príchode vlaku čakali na nástupišti muži v uniformách. Otcov spoločník, ktorý v noci telefonoval, bol medzi nimi.

Spomínam si, ako nám o tom Zijád rozprával za kuchynským stolom. Premáhal ma pocit vďačnosti a bezpečia, a zároveň nový strach, ostrý a pulzujúci kdesi hlboko. No pri pohľade na mňa by ste si to nevšimli. Celý čas, čo Zijád rozprával, predstieral som vzrušenie z jeho dobrodružstva. Až neskôr v ten večer na mňa doľahla celá ťarcha. Z mysle mi neschádzalo, čo povedali tí muži, tak ako nám to brat niekoľkokrát šeptom zopakoval, dokonale napodobujúc hrozivý tón a tripoliský prízvuk: „Kamarát, myslíš si o sebe, že si chlap? Tak poď sem a dokáž nám to.“

Nedlho potom, mal som dvanásť, ma čakala návšteva u očného lekára. Matka ma posadila do lietadla a ja som letel sám z Káhiry do Ženevy, kde ma mal vyzdvihnúť otec.

Pred odchodom na letisko sme si telefonovali.

„Keby som, neviem prečo, nebol v priletovej hale, pôjdeš na informácie a požiadaš ich, aby rozhlasom vyvolali toto meno,“ uviedol jeden zo svojich cestovných pseudonymov. Dobré som to meno poznal. „Nech by sa dialo

čokoľvek," kládol mi na srdce, „nesmieš prezradiť, ako sa volám v skutočnosti.“

Keď som dorazil do Ženevy, nevidel som ho. Urobil som to tak, ako chcel, a šiel na informácie, ale otázka pracovníčky za pultom, ako sa otec volá, vo mne vyvolala záchvat paniky. Nevedel som si spomenúť. Pri pohľade do mojej zmučenej tváre sa usmiala a podala mi mikrofón. „Chceš ho vyvolať sám?“ Vzal som si mikrofón a niekoľkokrát som zopakoval: „Otec, otec,“ až kým som ho nezbadal, ako ku mne uteká a usmieva sa od ucha k uchu. Bolo mi trápne a cestou z letiska som sa ho spýtal: „Prečo nestačilo povedať, ako sa voláš naozaj? Čoho sa tu môžeš báť?“ Kráčali sme pomedzi ľuďi a prešli aj popri dvoch mužoch, ktorí sa rozprávali po arabsky s dokonalým líbyjským prízvukom. V tých rokoch som pri začutí tejto reči vždy veľmi znervóznel, spúšťala vo mne rovnako silné vlny strachu, ako aj túžby po domove. „Ako má vyzerat ten Džáballáh Matar?“ spýtal sa jeden z nich. Stíchol som a už som sa nikdy nestážoval na zložitost' otcových cestovných zásad.

Neprichádzalo do úvahy, aby otec cestoval na svoj skutočný pas. Používal falošné dokumenty s pseudonymami. V Egypte sme sa cítili bezpečne. No v marci 1990 egyptská tajná polícia uniesla otca z nášho káhirskeho bytu a vydala ho Kaddáfimu. Odviedli ho do Tripolisu, do väznice Abú Salím, známej ako „Posledná zastávka“, kam režim zatváral tých, na ktorých sa malo zabudnúť.

V polovici deväťdesiatych rokov niekoľko ľudí riskovalo životy, aby prepašovali jeho tri listy adresované našej rodine. „Krutost' tohto miesta omnoho prevyšuje všetko, čo sme čítali o pevnosti Bastila. Krutost' je vo všetkom, ale zostávam silný pod ich nátlakovou taktikou... Moje čelo nevie, čo znamená skloniť sa.“

V inom liste je táto veta: „Stalo sa, že prešiel aj rok, a nevidel som slnko, ani ma nepustili von z cely.“

Pokojným, presným a nezriedka ironickým štýlom dokazuje svoju ohromujúcu oddanosť umeniu trpezlivosti:

A teraz nazrime do útrobov tohto velebného paláca... Cela je z betónu. Steny postavili z prefabrikovaných panelov. Cez oceľové dvere neprenikne ani molekula vzduchu. Okno sa nachádza tri a pol metra nad zemou. Nábytok je v štýle Ľudovíta XVI.: starý matrac, preležaný od mojich predchodcov, je na viacerých miestach roztrhaný. Svet je tu úplne prázdny.

Z týchto listov a z väzenských výpovedí, ktoré sa mi podarilo získať s pomocou organizácií Amnesty International, Human Rights Watch a švajčiarskej mimovládky TRIAL, vieme, že otec bol v Abú Salím prinajmenšom od marca 1990 do apríla 1996. Potom ho premiestnili do inej cely, do iného, tajného krídla tej istej väznice alebo popravili.

Na konci augusta 2011 Tripolis padol a povstalci prevzali vládu nad Abú Salím. Vyvalili dvere na celách a všetci väzni naprataní v betónových kockách mohli konečne vyjsť na svetlo. Bol som vtedy doma v Londýne. Celý deň som strávil na telefóne s jedným z mužov, ktorí búšili do väzenských dvier. „Počkaj, počkaj,“ vravel mi podchvíľou a vzápätí sa ozývali údery búracieho kladiva o hrubú oceľ. Nebol to zvuk zvona na otvorenom priestranstve, ale ukrytého hlboko ako spomienka. Vyzváňal slová: *Chcem tu byť a nechcem tu byť*. Množstvo hlasov vykrikovalo: „Boh je veľký!“ Podal kladivo inému mužovi a ja som počul, ako dychčí, v každom nádychu zaznievalo odhodlanie a triumf. *Chcem tu byť a nechcem tu byť*. Prišli do cely v suteréne, poslednej, ktorá ešte bola zavretá. Krik mocnel, ľudia sa predbiehali, kto prvý udrie. Počul som, ako

ktosi volá: „Čo? Vnútri?“ Vládol chaos. Potom sa ozvalo: „Určite?“ Môj kontakt sa vrátil k telefónu a povedal, že si mysleli, že v cele je dôležitá osoba z Adždabíje, otcovho rodného mesta, ktorá strávila dlhé roky na samotke. Nebol som schopný slova. *Chcem tu byť a nechcem tu byť.* „Zostaň pri telefóne,“ povedal muž. Každých pár sekúnd to zopakoval: „Zostaň pri telefóne.“ Nevieť, či to trvalo desať minút alebo hodinu. Keď napokon vyvalili dvere, našli za nimi slepého muža sediaceho v cele bez okien. Jeho pokožku roky nezohrialo slnečné svetlo. Spýtali sa ho, ako sa volá, nevedel. Z ktorej je rodiny? Nevedel. Ako dlho tam bol? Zrejme stratil pamäť. Mal pri sebe jednu vec: fotografiu s mojím otcom. Prečo? Aký mal k otcovi vzťah? Väzeň nevedel. A hoci sa na nič nepamätal, bol šťastný, že ho oslobodili. Toto slovo muž povedal do telefónu: „Šťastný.“ Chcel som sa ho spýtať na fotografiu. Bola nová alebo staršia? Mal ju zavesenú na stene, skrytú pod vankúšom, alebo ju našli na dlážke vedľa postele? Bola tam posteľ? Mal väzeň posteľ? Na nič z toho som sa nespýtal. A keď mi kontakt do telefónu povedal: „Mrzí ma to“, poďakoval som sa a zložil.

V októbri, keď som sa sústredil na pedagogické povinnosti v New Yorku, povstalci dobývali jedno politické väzenie za druhým, každú tajnú podzemnú kobku. Otvárali cely, oslobodzovali väzňov a všetkých zapisovali. Otec nebol ani v jednej z nich. Prvý raz som nemohol uniknúť pred pravdou. Bolo zrejmé, že ho zastrelili, alebo obesili, alebo vyhladovali, alebo umučili na smrť. Nikto nevie kedy, a ak to aj niekto vedel, tak buď už zomrel, alebo utiekol, alebo sa príliš bojí, alebo nemá záujem ozvať sa. Stalo sa to po šiestich rokoch väzenia, keď prestal písať listy? Stalo sa to počas masakry, ku ktorej došlo toho roku v tej istej väznici, keď 1 270 mužov postavili k múru a postrieľali?

Alebo zomrel osamote, niekedy v siedmom, ôsmom alebo deviatom roku? Alebo vtedy, keď som sa v niektorom z mnohých rozhovorov ostro staval proti diktatúre? Alebo otec nezomrel, tak ako naďalej veril Zijád aj potom, ako už otvorili všetky väznice? Možno, dúfal brat, sa dostal na slobodu a vinou nejakej prekážky – stratil pamäť, prišiel o schopnosť vidieť alebo rozprávať, alebo počuť – nie je schopný vrátiť sa, tak ako Gloucester túlajúci sa po vresoviskách v *Kráľovi Learovi*. „Podajte ruku. Už ste iba krok od kraja priepasti,“ vraví Edgar svojmu slepému otcovi, ktorý sa rozhodol skoncovať so životom. Ten verš so mnou žije posledných dvadsaťpäť rokov.

Asi to bola zvesť o väžňovi, ktorý stratil pamäť, čo v Zijádovi rozdúchalo presvedčenie, že by otec mohol byť nažive. Niekoľko dní potom, ako som prišiel do New Yorku, mi brat zavolať a spýtal sa, či neviem o niekom, kto by dokázal vytvoriť podobizeň otca, ako by asi vyzeral dnes, aby sme ju mohli rozoslať po krajine a šíriť na internete. „Nieкто by ho mohol spoznať,“ povedal. Stretol som sa s policajnou kresličkou z Kanady. Požiadala ma o čo najviac otcových fotografií, a takisto aj jeho súrodencov a môjho starého otca. Keď som jej ich poslal, zatelefonovala mi a vypytovala sa na podmienky vo väzení: čo jedol, či sa mohol nakaziť nejakou chorobou, alebo byť obeťou mučenia. O desať dní mi doručili hotové portréty. Otcovi prepožičala nemilosrdne vyziabnuté líca a vpadnuté oči, zvýraznila slabú jazvu na čele. Najhoršia na portréte bola tá vierohodnosť. Prinútila ma zamyslieť sa, ako inak sa ešte mohol zmeniť. Čo trebárs zuby, ktoré pri každoročných prehliadkach ceril v Ríme na doktora Mazzoleniho? Taliansky zubár v nás prebúdzať tichú hrdosť vyjadreniami o tom, že by sme za naše skvelé zuby mali byť vďační Líbyi a jej minerálom. A čo jeho jazyk, ktorým tak svojsky tvaroval moje meno, zosilňovač hrdla a všetky súčasti tej

ozvučnej komory: hlava – s nosnými dierkami a dutinami, matériou kostí a mäsa a mozgu – a to, ako sa v nej menila rezonancia jeho mierneho hlasu. Ako by asi znel tento nový, starší hlas? Portrét som Zijádovi nikdy neposlal a on ho odo mňa po čase prestal žiadať. Ukázal som mu ho až pri najbližšom stretnutí. Brat sa naň zahľadel a po chvíli vyhlásil: „Nie je presný.“ Prisvedčil som a vložil portrét späť do obálky. „Matke ho neukazuj,“ dodal.

V ten chladný októbrový večer v New Yorku som začal pochybovať o tom, či som schopný vrátiť sa do Líbye a či mám na to dostatok vôle. Vošiel som do nášho bytu v Upper West Side a nepovedal som Diane nič o „dokonalom“ nápade, ktorý mi cestou prišiel na um. Navečerali sme sa. Spratal som riad a pomaly ho umyl. Potom sme počúvali hudbu a šli sa prejsť tmavými ulicami. V noci som takmer nezažmuril oka. Uvedomil som si, že nevrátiť sa už nikdy do Líbye by znamenalo navždy si zakázať na ňu čo len pomyslieť. Bol by to iba ďalší spôsob vzdoru, a vzdorovania som mal už po krk.

Z domu som odišiel na svitaní. Lahostajnosť New Yorku mi padla vhod. Manhattan som vždy vnímal asi tak, ako vníma sirota matku, ktorá ju položila na prah mešity: neznamenal pre mňa nič a zároveň znamenal všetko. Vo chvíľach zúfalstva predstavoval možnosť vykrútiť sa ľstou z môjho exilu. Oťaželi mi nohy. Zistil som, ako veľmi som zostarol, no súčasne vo mne zostával kus chlapca, akoby som sa po odchode z Líbye čiastočne prestal vyvíjať. Bol som ako vyhostený Ovídius v spracovaní Davida Maloufa – infantilizovaný exilom. Zamieril som do svojej pracovne na univerzite. Pokúšal som sa myslieť na prednášku o Kafkovom *Procese*, ktorá ma čakala popoludní. Myslel som na vlúdnosť, s akou pristupoval k svojim dvom katom; na jeho temné a hrdinské prijatie prehry; na slová, ktoré si hovoril v duchu: „jediné, čo teraz môžem

urobiť, je to, aby som až do konca zachoval triediaci rozum“, a na žalostné pochopenie svojho omylu: „Vždy som chcel dvadsiatimi rukami siahnúť do života...“ Bol som rád, že sa môžem v myšlienkach zaoberať prednáškou. Prešiel som po mreži v chodníku. Pod ňou bola miestnosť vysoká ledva tak, aby sa v nej mohol postaviť dospelý človek, a určite nie dosť široká na to, aby si v nej mohol ľahnúť. Hlboká sivá kocka pod zemou. Netušil som, na čo môže slúžiť. Ani neviem ako, ocitol som sa na kolenách a nazeral som dnu. Akokoľvek som sa namáhal, nerozoznal som v nej nijaké padacie dvere, nijaké potrubie, nič, keď by sa z nej dalo dostať. Prišlo to na mňa sčista-jasna. Rozplakal som sa a bolo to počuť.

II. Čierny oblek

V roku 1980 sme žili v Egypte. Zamladi som neraz sedel vo svojej izbe a nad atlasom meral vzdialenosť od nášho bytu k hranici. Každý rok mal Kaddáfí zomrieť alebo ho mali vyhnat' z krajiny. Každý rok sme sa mali vrátiť domov. V osemdesiatom piatom, niekoľko rokov po Zijádovom tesnom úteku zo Švajčiarska, som si vymyslel, že by som chcel ísť študovať do Európy. Voľba padla na Anglicko. Po tom, čo sa prihodilo bratovi, bolo jasné, že budem potrebovať pseudonym. Počúvali sme Boba Marleyho a Boba Dylana, preto Zijád navrhol meno Bob. Mal som sa vydávať za kresťana, syna egyptskej matky a amerického otca. Rok nato, v osemdesiatom šiestom, som zamieril do internátnej školy v Anglicku a nasledujúce dva roky som žil so zmenenou totožnosťou. Sprvu sa to zdalo prekvapivo ľahké. Byť niekým iným ma dokonca bavilo.

Zapáčila sa mi jedna slečna. Mala pleť farby kryštali-zovaného medu. Veľké oči sa jej leskli ako naleštené drevo. Ustavične ležala v knihách. Každý druhý deň som ju v knižnici videl s iným zväzkom. Pôsobila tajuplným dojmom a vyžarovala z nej srdečnosť, ktorej sila akiste pramenila zo stabilného života. Predstavoval som si, ako asi znejú slová, čo jej vychádzajú z hrdla, ale nikdy som si netrúfol prihovoriť sa jej. Keďže sme nemali žiadnu spoločnú hodinu, jej hlas som prvý raz začul až na jarnom plese, keď prešla cez celú sálu ku mne a na moje obrovské prekvapenie ma vyzvala do kola. Pretancovali sme niekoľko skladieb a potom sme sa spolu postavili k stene. Keď

oznámili, že chlapci majú nasadať do autobusu, odpre-
vadila ma po dlhom chodníku. Fidlíkali svrčky, v diaľke
pred nami svietila jediná lampa. Zastali sme. Priložila mi
pery na líce a dlho ich neodťahovala. Ešte vždy si pamä-
tám hodvábnu teplo jej pokožky. Od šťastia som nevedel
zaspať. No na druhý deň ráno, keď som stál v rade do je-
dálne a ona ku mne pribehla, bol som chladný a mlčanlivý.
Nevedel som si predstaviť, že by som pobožkal ústa, ktoré
nikdy nevyslovili moje skutočné meno. Jej výraz – zara-
zený, zradený – nosím v hlave dodnes.

Rok sa minul. Vrátil som sa na leto domov, kde som
jedol matkinu stravu a počúval svoje pravé meno v rôz-
nych zdobnených formách doma aj na verejnosti. Cnelo
sa mi za arabčinou a arabským svetom: gestami, spolo-
čenskými normami, hudbou. S blížiacim sa dátumom od-
chodu sa mi zhoršovala nálada. Rodičia si to všimli. Raz
popoludní prišiel ku mne do izby otec. „Dúfam, že vieš,
že si to môžeš kedykoľvek rozmyslieť,“ povedal mi mierne.
No vzhľadom na to, ako veľmi som bojoval za možnosť
študovať v zahraničí, mal som pocit, že musím vytrvať.

Po návrate do školy mi jeden priateľ prezradil, že
máme nového spolužiaka.

„Je to Arab,“ oznámil. „Volá sa Hamza.“

„Vieš, odkiaľ je?“ spýtal som sa.

„Tuším z Líbye. Alebo z Libanonu?“

Vyhľadal som si jeho meno. Bolo jednoznačne líbyjské-
ho pôvodu. Jeho otec pracoval pre vládu. Nepochyboval
som, že keby odhalil moje skutočné meno, spoznal by ma.
V tom čase bol môj otec jednou z najprominentnejších
postáv opozície. Keď sme sa s Hamzom prvý raz stretli,
podal mi ruku a povedal: „Marhaba.“ Jeho úsmev som mal
čoskoro vídať oveľa častejšie. Hneď sme sa spriatelili. Po-
čúvali sme podobnú hudbu. Každú stredu, keď sme mali
voľno a ostatní chlapci vyrážali do krčiem, sme my dvaja